

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВTHE WAYS OF FORMING OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE
FOR FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER PEDAGOGICAL INSTITUTIONS

У статті висвітлено проблеми феномену міжкультурної компетентності та виявлено її місце і роль у професійному становленні майбутнього фахівця. Розкриті основні характеристики міжкультурної компетентності; досліджені форми та методи формування міжкультурної компетентності майбутнього фахівця.

Міжкультурна компетентність є здатністю розпізнавати, поважати і ефективно використовувати відмінності в сприйнятті, мисленні і поведінці своєї і чужої культури у міжкультурних контактах. Компетентність є самостійно реалізованою спроможністю, зумовленою набутими знаннями та життєвим досвідом, цінностями і здібностями, розвинутими в результаті пізнавальної діяльності та освітньої практики.

В статті розкрито основні ознаки та складові структури міжкультурної компетентності, серед яких відкритість до пізнання чужої культури, здатність до сприйняття міжкультурних відмінностей комунікантів, усвідомлення значимості культурних відмінностей, здатність долати непорозуміння, що виникають у процесі міжкультурної взаємодії, настроєність на кооперацію з представниками іншої культури, вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур, здатність отримувати знання про іншу культурну дійсність та використовувати їх, здатність встановлювати і підтримувати зв'язок між рідною та іншомовною культурою, допитливість та відкритість у відношенні до представників інших культур, здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи, здатність визначати рівень етноцентризму, здатність до подолання етноцентричних установок, володіння набором комунікативних засобів та правильний їх вибір у залежності від ситуації спілкування тощо.

Виявлені дидактичні можливості інтерактивних методів та форм навчання.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, культура, компетенція, міжкультурні

контакти, процес навчання, інтерактивні методи.

In the article the problems of the phenomenon of cross-cultural competence were reflected and its place and role were deduced in the professional becoming of future specialist. The main characteristics of cross-cultural competence were revealed; the form and methods of forming of cross-cultural competence for future specialist were researched.

Cross-cultural competence is the ability to recognize, respect and effectively use differences in perception, thinking and behavior it and foreign culture in cross-cultural contacts. Competence is the independently realized possibility, predefined by the purchased knowledge and vital experience, by values and capabilities developed as a result of cognitive activity and educational practice.

The article revealed the main features and component structures of cross-cultural competence, including openness to the cognition of foreign culture, capacity for perception of cross-cultural differences of communicants, realization of meaningfulness of cultural differences, ability to overcome misunderstanding that arise up in the process of cross-cultural cooperation, attitude on co-operation with the representatives of other culture, ability to distinguish between collective and individual in the communicative behavior of representatives of other cultures, ability to get knowledge about other cultural reality and use them, ability set and support connection between native and foreign culture, curiosity and openness towards representatives of other cultures, ability to overcome social, ethnic and cultural stereotypes, ability to determine the level of ethnocentrism, ability to overcome ethnocentric attitudes, ownership a set of communicative means and their right choice depending on the situation of communication, etc.

The didactic possibilities of interactive methods and forms of learning were revealed.

Key words: cross-cultural competence, culture, competence, cross-cultural contacts, learning process, interactive methods.

УДК 378.147:81'243

Борисенко Л.П.,
старший викладач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У наш час найпотужніші процеси глобалізації несуть в собі не тільки об'ємні переваги, але і, одночасно, укладають небачені раніше небезпеки придушення, нівелювання національних культур і традицій, в тому числі в освітній площині, як зазначає Н. Янкіна. Тому головною умовою соціокультурної, так само як і освітньої інтеграції повинен виступити принцип взаємозбагачення сильними сторонами контактують культур при збереженні їх самобутності і цілісності. Даний принцип становить «смісловий каркас» міжкультурної комунікації, готовність до якої і визначає педагогічну сутність процесу формування міжкультурної компетентності студентів [5]. Одним із наслідків глобальних

змін стало суттєве посилення інтересу дослідників до проблем взаємодії культур і подолання міжкультурних конфліктів. Міжкультурний конфлікт виникає на ґрунті зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, бажань і позицій взаємодіючих суб'єктів. Він є об'єктивною реальністю і виникає в ході труднощів міжкультурного спілкування.

Тенденції розвитку сучасного суспільства, інтеграційні та глобалізаційні процеси, що зумовлюють збільшення міжкультурних контактів, які передбачають інтенсифікацію міжкультурної взаємодії, призвели до переосмислення сутності культурної та національної ідентичності і до потреби набуття відповідних знань та навичок індивідами в умовах полікультурності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міжкультурна компетентність являє собою здатність розуміти, поважати і продуктивно використовувати культурні умови і чинники, що впливають на сприйняття, оцінку, почуття і вчинки суб'єктів міжкультурної взаємодії, що дозволяє їм пристосовуватися один до одного, бути толерантними і розвивати ефективні способи співпраці. Міжкультурна компетентність описує здатність організувати процес міжкультурного взаємодії таким чином, щоб спільний пошук продуктивного рішення проблем відбувався в обстановці взаємної поваги і згоди, що виключає будь-якого роду нерозуміння. Володіння учасниками міжкультурної взаємодії основами міжкультурної компетентності є найважливішою умовою ефективності їх спільної діяльності.

Проблеми міжкультурної компетентності висвітлюються як в загально філософських роботах, так і в наукових дослідженнях в рамках конкретних наук (економіки, політології, соціології, педагогіки).

Необхідно відзначити, що різні аспекти взаємодії різних культур розробляли філософи І. Кант і Г. Гегель. Їхні ідеї були розвинені в працях Н. Гартмана, М. Шелера та інших дослідників. Однак феномен міжкультурної компетентності є досить новим. Як відмічає Н. Смирнова, він вперше згадується в 60-і роки, але до кінця 90-х років так і не отримує глибокого філософського осмислення. Феномен міжкультурної компетентності розглядається в якості багатоаспектного явища. У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях позначилися основні проблеми вивчення феномена міжкультурної компетентності: особливості взаємодії своєї і чужої культури (Е. Кіль, Е. Кінаст, Б. Кревер, А. Томас); вплив концептів світової культури на процеси глобального учіння і навчання (Е. Кіль, К.Флехзіг); визначення поняття культури в контексті міжкультурної взаємодії (Р. Молл, А. Томас, Г. Тріандіс); характеристика культурно-специфічної системи орієнтації (А. Томас); класифікація ознак культурних стандартів (А. Томас); специфіка ситуацій перетину культур (Е. Кінаст, А. Томас); концепт критичних ситуацій взаємодії різних культур (Е. Кінаст, А. Томас, Я. Фланаган); динаміка міжкультурної взаємодії в ситуаціях перетину різних культур (А. Томас); умови для здійснення ефективної міжкультурної комунікації (А. Томас); шляху зближення різних культур (А. Томас), критерії успіху міжкультурної взаємодії (Б. Хатцер, Г. Лайс); аналіз специфіки міжкультурної компетентності (А. Вірлахер, Я.Ленхофф); елементи міжкультурної компетентності (Д. Діардорфф); класифікація рівнів міжкультурної компетентності (Е. Кіль, Г. Лайс) [3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити феномен міжкультурної компетентності та виявити її місце

і роль у професійному становленні майбутнього фахівця.

Завдання статті: розкрити основні характеристики міжкультурної компетентності; дослідити форми та методи формування міжкультурної компетентності майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Формування міжкультурної компетентності передбачає готовність індивіда до взаємодії з іншими системами культурної орієнтації та базується на повазі інших культурних цінностей. Формування міжкультурної компетентності є актуальною проблемою сучасної освіти. За Р. Бікітєвою, на перший план виходить розвиток у студентів пізнавальних мотивів з урахуванням наявного у них досвіду пізнавальної діяльності, їх кругозору, внутрішніх спонукань. Мотивація до вивчення і розуміння інших культур є одним із способів вдосконалення процесу формування міжкультурної компетентності студентів [1].

Для того щоб допомогти тому, кого навчають усвідомити себе суб'єктом багатомовної культури, необхідно розвивати у нього навички та вміння спілкування в контексті діалогу культур. Головною метою такого навчання є формування у студентів нової культурної свідомості – контактуючи з представниками іншої культури, вони повинні зрозуміти інший спосіб життя, інші цінності, по-іншому підійти до своїх культурних цінностей і відмовитися від існуючих стереотипів. Включаючи студентів в іншу культуру, необхідно виявити загальні риси в рідній і нерідній культурах і допомогти їм увійти за допомогою цього загального в специфічний національний світ іншої культури.

При цьому вирішується найскладніше завдання – відбувається переключення в іншу культуру без відчуження від рідної. Знайомлячи студентів з національною культурою країни, мову якої вони вивчають, викладач спрямовує їх увагу на рідну культуру, тому що міжкультурної комунікації не можна навчати через вивчення мови і культури тільки країни, що вивчається. Зіставлення з власною культурою і мовою допоможуть зрозуміти чужу культуру [1].

Одним з етапів у формуванні міжкультурної компетенції в процесі навчання іншомовного спілкування є вивчення культурних та ментальних відмінностей носіїв мови. У процесі формування міжкультурної компетенції важливо: виховати у студентів толерантне ставлення до досліджуваної культури, що означає готовність індивіда до сприйняття нового способу мислення; навчити об'єктивно оцінювати явища культури іншого народу; пробуджувати бажання дізнатися якомога більше про країну досліджуваної мови; вміти співвідносити своє і чуже, що дозволить уникнути збоїв в спілкуванні [1].

Ступінь відмінностей в комунікативній поведінці, мовних правилах і перевагах, стилях спілкування в різних мовних колективах часто недооцінювалася як в літературі з проблем використання мови, так і в лінгводидактиці. Однак слід зазначити, що в останні десятиліття відзначається зростаючий інтерес до лінгвокультурологічного порівняння, оскільки найкращий спосіб розуміти і передбачити поведінку партнера - це знати, на які пріоритети він орієнтується.

Тому в числі факторів, що впливають на міжкультурну комунікацію, в першу чергу виділяються цінності, переконання, очікування, які формують комунікативну поведінку. Знання невербальних засобів спілкування з урахуванням культурної приналежності комуніканта дуже важливо для успішної міжкультурної взаємодії і адекватного взаєморозуміння, оскільки це дозволяє встановити толерантні відносини, уникнути «культурного шоку», попередити конфліктні ситуації, а також сприяє оптимальної організації процесу спілкування в цілому.

При формуванні міжкультурної компетенції необхідно брати до уваги особливості використовуваних в розмові жестів, міміки, посмішки та ін. Тому що саме ці елементи невербальної поведінки несуть велику частину інформації в процесі взаємодії і часто стають причиною нерозуміння в процесі комунікації представників різних культур.

У процес навчання варто включити різноманітні тренінги, присвячені особливостям міжкультурного спілкування в професійній сфері для того щоб допомогти студентам бути готовими до міжкультурним контактам у професійній діяльності та подальшого їх використання для вирішення професійних завдань [2]. А. Бостанжі дослідила процес подолання міжкультурних конфліктів і дійшла висновку, що підготовка студентів до подолання міжкультурних конфліктів буде ефективною за наявності таких педагогічних умов: наявність ідеалу мультикультурної особистості як сукупності якостей, що дозволяють долати міжкультурні конфлікти; використання навчального тренінгу, як способу інтенсивного вироблення і засвоєння знань, умінь і установок, необхідних для успішного формування якостей мультикультурної особистості, що володіє змістовними (функції психічних сфер і динамічні етапи подолання міжкультурних конфліктів на основі труднощів міжкультурного спілкування) і організаційними (активність учасників, ігровий характер, навчальна спрямованість, зворотний зв'язок, груповий характер занять) властивостями; організація навчального тренінгу ґрунтується на відповідності цілей і завдань навчального тренінгу якостям, необхідним мультикультурної особистості для виконання завдань щодо подолання міжкультурних конфліктів; відповідно структури змістовно-процесуального компо-

нента навчального тренінгу відтвореним типовим труднощів міжкультурного спілкування та динамічної моделі (етапам) подолання міжкультурних конфліктів в процесі психолого-педагогічної підготовки студентів [2].

У зв'язку з тим, що основним комунікативним партнером студентів є викладач іноземної мови слід переглянути роль викладача в навчальному процесі. Викладачеві необхідно не тільки вміти на практиці використовувати іноземну мову як засіб спілкування, а й моделювати різні комунікативні ситуації в навчальному процесі. Він повинен володіти таким рівнем мовної підготовки, щоб мати можливість будувати весь навчальний процес на іноземній мові, його мова при цьому повинна бути автентичною, нормативною і виразною.

Вирішити проблему передачі знань від викладача до студента - основна мета сучасної освіти. Р. Бікітєєва, задається питанням: «Як з пасивного споживача знань перевести студента в розряд активних дослідників, здатних досягти високого результату? Рішення цього завдання бачиться в поступовому переході від отримання «готових знань» викладача до управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Створення діалогу в навчальному процесі стимулює виникнення питань у тих, хто навчається, самостійний пошук інформації, а також ініціює способи її обговорення під час занять. Таким чином, однією з умов вдосконалення процесу формування міжкультурної компетентності студентів є використання діалогу як методу навчання [1].

Слід зазначити, що реальна міжкультурна комунікація може бути досягнута в процесі залучення студентів до світових цінностей через використання на заняттях: матеріалів, що містять соціокультурний аспект; самостійної роботи з культурологічним матеріалом.

Ефективність цих матеріалів забезпечується, насамперед, їх автентичністю, і, як наслідок, здатністю залучати до іншомовної культури. Вони стимулюють майже справжню комунікацію: студенти як би проживають усі події, грають певні ролі, вирішують проблеми, задовольняють свої інтереси.

Інтерактивні методи навчання є одними з найефективніших у процесі формування міжкультурної компетентності особистості. Інтерактивна діяльність по формуванню міжкультурної компетентності з урахуванням контексту майбутньої професійної зайнятості охоплюють широкий спектр різноманітних форм роботи, детально описаних в науково-педагогічній літературі (С. Кашлев, О. Пометун, Г. Селевко та ін.). Це дискусії та рольові /ділові ігри, симуляції та кейси, проекти та презентації, використання електронних засобів комунікації (чати, форуми), які спонукають студентів до колективної мовної взаємодії з метою пошуку та обміну інформацією, вирішення змодє-

льованих в навчальній обстановці можливих конфліктних ситуацій, розвитку професійно значущих комунікативних навичок, залучення до ділового етикету і інших елементів культури країни мови, що вивчається шляхом самовираження і подолання стереотипних упереджень.

Такі інтерактивні форми роботи в навчальній аудиторії і самостійно спрямовані на реалізацію потенційних комунікативних можливостей студентів, забезпечують зворотний зв'язок і дозволяють контролювати результати їх навчання, сприяють успіху міжкультурного спілкування відповідно до принципу полілогу культур.

Головне завдання навчання міжкультурного спілкування засобами інтерактивного навчання – розвинути здатність студентів вирішувати завдання професійного характеру за допомогою іноземної мови відповідно до норм і культурних традицій, навчити їх взаємодіяти і виробляти спільні рішення, дотримуючись атмосферу творчості і співпраці.

Є. Стояновська визначила критерії сформованості умінь ділового спілкування в аспекті міжкультурної комунікації. До них вона відносить:

- знання ділової культури країни мови, що вивчається, знання соціокультурних аспектів ведення ділового спілкування, особливостей економічного і бізнес-дискурсу в різних країнах (когнітивний компонент);

- прийняття цінностей культури, позитивне ставлення до культури миру, до культури і традицій учасників ділового спілкування (аксіологічний компонент);

- уміння ділового спілкування з представниками іншої культури, вміння організувати діалог культур (особистісно-операційний компонент);

- уміння рефлексивної поведінки; самооцінка (оціночно-рефлексивний компонент) [4].

Міжкультурна компетенція, необхідна для ефективного спілкування, передбачає збіг обсягів культурної грамотності співрозмовників. Звідси напрашується висновок, що ефективною міжкультурною комунікації необхідно цілеспрямовано навчати і вчитися.

Розглянувши основні характеристики компетентності та її відмінності від поняття «компетенція», виявлено, що компетентність є похідною від компетенції і характеризує окремого суб'єкта як носія компетенції. Володіння компетентністю передбачає дотримання низки принципів, цінностей, норм і правил, пов'язаних з визначальними для певної ситуації умовами, і при цьому досягнення наміченої цілі.

Компетентність є самостійно реалізованою спроможністю, зумовленою набутими знаннями та життєвим досвідом, цінностями і здібностями, роз-

винутими в результаті пізнавальної діяльності та освітньої практики.

Розкрито основні ознаки та складові структури міжкультурної компетентності, серед яких відкритість до пізнання чужої культури, здатність до сприйняття міжкультурних відмінностей комунікантів, усвідомлення значимості культурних відмінностей, здатність долати непорозуміння, що виникають у процесі міжкультурної взаємодії, настроєність на кооперацію з представниками іншої культури, вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур, здатність отримувати знання про іншу культурну дійсність та використовувати їх, здатність встановлювати і підтримувати зв'язок між рідною та іншомовною культурою, допитливість та відкритість у відношенні до представників інших культур, здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи, здатність визначати рівень етноцентризму, здатність до подолання етноцентричних установок, володіння набором комунікативних засобів та правильний їх вибір у залежності від ситуації спілкування тощо.

Висновки. Міжкультурна компетентність є здатністю розпізнавати, поважати і ефективно використовувати відмінності в сприйнятті, мисленні і поведінці своєї і чужої культури у міжкультурних контактах. Виявлені дидактичні можливості інтерактивних методів та форм навчання. Перспективами подальших наукових досліджень визначаємо аналіз концептуальних засад проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців в теоретичній спадщині педагогів класиків минулого.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бикитеева Р.Р. Формирование межкультурной компетентности студента: личностно-смысловый аспект: автореф. дис. канд. пед. наук. Оренбург. 2007.
2. Бостанжи А.П. Тренинг преодоления межкультурных конфликтов: учеб.-метод. пособие / А.П. Бостанжи. М.: Артеник. 2008.
3. Смирнова Н.С. Межкультурная компетентность как предмет социально-философского анализа в современной Германии. Дис. канд. философ., наук: Архангельск, 2007. 263 с.
4. Стояновская Е.А. Формирование умений делового общения у студентов-экономистов на основе проблемно-модульной технологии: дис. ... канд. пед. наук. Воронеж. 2011. URL: <http://www.disserscat.com/content/formirovanie-umenii-delovogo-obshcheniya-ustudentov-ekonomistov-nasovne-problemno-modulno#ixzz2nREfPnCE> (дата звернення: 10.06.2019).
5. Янкина Н.В. Формирование межкультурной компетентности студентов университета. URL: <http://www.orenport.ru/images/img/kiryakova/aksiologiya/pdf/yankina.pdf> (дата звернення: 11.06.2019).